

“MUZEJ NA OTVORENOM” KAO PRIMJER ZAŠTITE I REVITALIZACIJE KULTURNOG I PRIRODNOG NASLIJEĐA

TIHANA STEPINAC FABJANIĆ

Različiti primjeri etno-muzeja, čija bi se uloga mogla uglavnom svesti na etnografske prikaze tradicijskog načina života i stanovanja pojedinih etničkih grupa, kao i primjeri muzeja na otvorenom koji imaju širi pojam i pokrivaju različite interpretativne aspekte - od prikaza pojedinih povijesnih razdoblja grupa, događanja (npr. povijesne bitke), pa do umjetničkih djela smještenih u prirodnom okruženju (forma viva), i nadalje do eko-muzeja i eko-staza, te zavičajnih ili regionalnih parkova, svi oni imaju zajedničku temeljnu zadaću u obrazovnom i odgojnom djelovanju u korist zaštite svekolike baštine.

U svijetu, posebno na starom kontinentu - u Europi, a tek manjim dijelom i kod nas, takvi su muzeji na otvorenom već uobičajen način upoznavanja odabranih sadržaja uz obilaženje lokaliteta i prirodnog okoliša (poučne staze); pritom su kulturološki sadržaji prikazani *in situ*, ili prikupljeni s raznih strana (tip Skansen muzeja). Muzeji na otvorenom pridonose povećanju turističke ponude, kao i razvijanju svijesti o vrijednosti i potrebi zaštite prirodnog i kulturno-povijesnog naslijeđa.

Engleska je zemlja u kojoj veliku pažnju posvećuju svemu tradicionalnom, a zaštita

1. Muzej na otvorenom; sušenje hmelja u tradicijskim objektima (dio postava proizvodnje piva), Kent, Južna Engleska.

baštine na visokom je nivou i provodi se putem raznih institucija, fondova i udruga (Countryside Commission, Heritage Fund, National Trust i dr.), te razgranatom mrežom nacionalnih i regionalnih parkova. Takvi parkovi uvijek podrazumijevaju integralnu zaštitu okoliša i tradicionalnog ambijenta, te sami po sebi predstavljaju svojevrsan muzej na otvorenom širokih razmjera ili pak uključuju više takvih različitih muzeja unutar svog područja.

Peak District National Park i Yorkshire Dales National Park izraziti su primjeri parkova koji posebne napore usmjeruju sveobuhvatnoj i kvalitetnoj interpretaciji, zaštiti i obnovi tradicijskog naslijeđa, dok istovremeno omogućavaju lokalnom

2. Dio muzejskog postava rodne kuće W. Shakespearea, Stratford, Davon,

stanovništvu suvremeni gospodarski i društveni razvoj. Tako se tamo posjetitelji mogu naći u originalnom naselju 17. ili 18. stoljeća, u vjerno reproduciranom sajmenom trgovačkom prostoru u kojem se mogu kupiti i suveniri u obliku predmeta iz toga doba, ili pak mogu uživati u originalnim mliječnim proizvodima tradicijske seoske farme, obilaziti rekonstruiranu tvornicu tekstila iz prošlog stoljeća i sl.

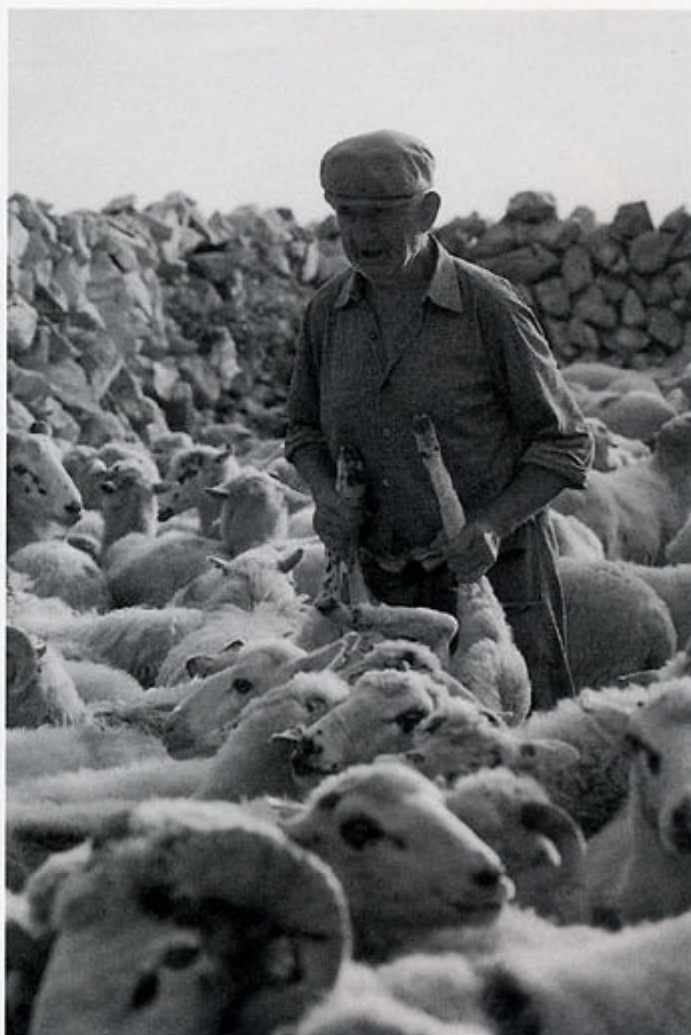
Čak neki veliki gradovi unutar svojih suvremenih bučnih ulica i visokih zgrada u staklu i betonu čuvaju staru srednjovjekovnu jezgru koja predstavlja svojevrsni muzej na otvorenom, ponekad čak zaokružen originalnim zidovima srednjovjekovnog grada (Canterbury); ili je unutar takvog zaštićenog starog dijela grada smješten arheološki park *in situ*, s vjernim prikazom života, kao što je primjer

originalnog nalazišta vikinškog sela "Yorvik" u Yorku gdje su reproducirani ljudi, odjeća, obrti, nastambe, pa čak i glasovi i mirisi tog razdoblja; ili se radi o cjelini koja čuva uspomenu na povijesnu ličnost (npr. Shakespeare's House, Stratford Upon Avon); ili dio grada čuva jedan specifičan ambijentalni sklop u novoj suvremenoj funkciji (sistem kanala i industrijskih skladišta 19. i poč. 20. st. u Manchesteru danas je u uporabi kao biznis centar).

Svi ti različiti pristupi revitalizaciji kulturnog i prirodnog naslijeđa koriste interpretaciju okoliša kao koncept, metodu, osnovnu muzeografsku disciplinu koja omogućava stvaranje turističke atrakcije. U sličnom kontekstu možemo govoriti o *popularnoj muzeografiji, novoj muzeologiji, eko-muzeologiji* i sl. od kojih svaka koristi vlastite načine interpretacije. Suvremena

uloga interpretacije podrazumijeva način informiranja koji podučava, ali pritom nije stereotipan, potiče na razmišljanje i podiže svijest ljudi o vlastitim vrijednostima i vlastitim korijenima. Interpretacija prirodnog i kulturnog naslijeđa koja se naročito koristi pri formiranju takvih specifičnih muzeja na otvorenom s temama iz lokalne povijesti, zapravo pomaže identifikaciji sa svijetom iz kojeg smo potekli, te nam sa zajednicom ljudi i s prostorom koji nas okružuje pomaže da razvijemo "svijest o mjestu i svijest o identitetu" (što je ujedno bila i tema kongresa o značenju interpretacije, održanog 1995. godine u Barceloni, Španjolska).

Nadalje, etnološka interpretacija uključuje pitanje pojašnjavanja sadržaja, motiva i simbola koji su karakteristični za određeni narod, narodnu grupu ili zajednicu. Odatle proistječu veoma šarolike mogućnosti prikazivanja tradicijskih sadržaja pojedinih naroda, ili pak različitih karakteristika unutar jednog naroda, odnosno pojedinih zajednica. Tako su u etnološkom smislu vrlo interesantni primjeri pokušaja očuvanja autentičnog graditeljskog naslijeđa s izvornim tradicijskim sadržajima i vjernim etnografskim prikazima života u prošlosti. Hrvatska sa svojim raznorodnim etnološkim komponentama naslijeđa ima brojne mogućnosti njihovog prikazivanja, posebno organiziranjem etno-muzeja i muzeja na otvorenom, koji bi koristili autohtone motive i ambijente, te prikazivali npr. graditeljske karakteristike i tradicijski način života pojedinih hrvatskih krajeva u okviru

3. Tradicijsko gospodarstvo otoka Cres - ovčarstvo. Foto: Nadir Mavrović

pojedinih konkretnih sela, naselja ili dijelova naselja. Neki od takvih etno-muzeja već su uspostavljeni (npr. "Staro selo" Kumrovec u Zagorju, selo Trg kod Ozlja, poneke drvene "korablje" u selima uz Lonju i Savu, vodenice u Rastokima, dio ličkog sela na Plitvicama i dr.), no trebalo bi još mnogo takvih cjelina osposobiti, interpretirati i ponuditi u turističke i edukativne svrhe.

Tome se mogu pridodati i zavičajni ili regionalni parkovi, šira, posebno organizirana zaštićena područja, u kojima se očuvanje i revitalizacija tradicijske baštine i prirodnog okoliša provodi uz omo-

4. Nonić i boškarin (Istarsko govedo), Foto: Renco Kosinožić

gućavanje adekvatnog razvoja poticanjem seoskog turizma, poljoprivrede i male privrede, te drugih suvremenih oblika gospodarskog privređivanja koji ne zagađuju okoliš i u skladu su s principima održivog razvoja. U Hrvatskoj još nemamo uspostavljene takve vrste parkova, no inicijativa za to pokrenuta je putem udruge

ICAM (Internacionalni centar antropologije Motovun) radi osnivanja "Zavičajnog parka Istre". Tim projektom obuhvaćeno je područje središnje i sjeverne Istre, uključujući planinsko područje Ćićarije i Učke. To je prostor koji posjeduje izvanredne kulturne vrijednosti, posebno u domeni graditeljskog naslijeđa, te kvalitetan prirodni okoliš lako dostupan iz okolnih velikih turističkih središta uz morsku obalu; međutim, taj prostor do danas još nije adekvatno iskorišten i revitaliziran, a projekt za osnivanje "Zavičajnog parka" čeka neka bolja vremena da konačno bude realiziran. Slična je situacija i na otocima Cresu i Lošinju, gdje je pod okriljem Svjetske banke za obnovu i razvoj izraden vrlo sličan revitalizacijski Plan upravljanja prirodnim i kulturnim naslijeđem arhi-

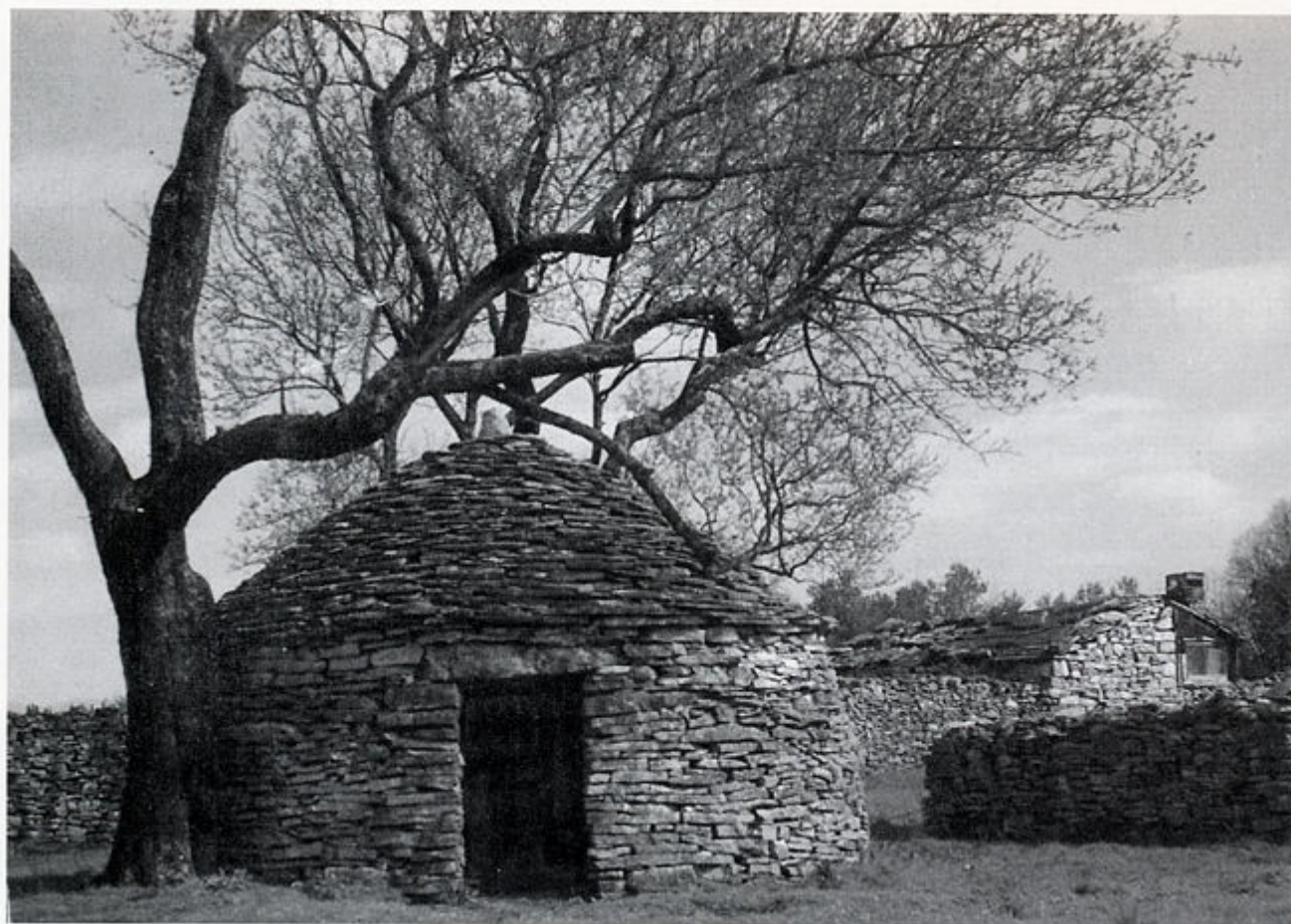

5. Primjer istarskog gradića na brijegu - Grožnjan (grad-Muzej), Foto: Sergio Gobbo

pelaga; no i to stoji više manje na inicijalnim pozicijama, iako je pitanje razvoja otoka (i poluotoka) i revitalizacije njihovih autohtonih vrijednosti jedno od prioriternih u današnjoj Hrvatskoj.

U predviđenim planovima oba navedena projekta zamišljeni su različiti sadržaji koji odgovaraju potrebama pojedine sredine; kvalitetnom interpretacijom pojedinih tema postigla bi se njihova adekvatna prezentacija. Unutar tih sadržaja predviđeno je i uspostavljanje posebnih cjelina ili muzeja na otvorenom: npr. eko-muzej na prostoru poluotoka Pernat na Cresu, zatim revitalizacija napuštenih sela na Tramuntani (sjever otoka Cresa) i tradicijskih gospodarskih stanova na Punta Križu (južni dio Cresa), uz razgranatu mrežu okolnih

tradicijskih puteva i staza koje bi se koristile za šetnje, biciklizam, jahanje, naravno uz dodatnu komunikaciju morskim putem duž razvedene obale (nazvanu "Tragom Argonauta"). S druge strane, Istarski park također predviđa različite oblike "živućih" muzeja u kojima bi se prezentirali različiti sadržaji - od tradicijskih obrta (npr. glineni lonci u selu Rakalj), do stare uskotračne željeznice Poreč-Trst, pa do novog korištenja bogate graditeljske baštine, uključujući arheološke lokalitete (npr. pretpovijesne "gradine" s megalitskim bedemima u suhozidu; kraljevski grad Histra - Nezakcij), i slikovite povijesne gradiće na vrhovima brežuljaka (npr. Gračišće, Beram, Motovun, Hum i dr.), od kojih bi svaki nosio svoj osobni

6. Istarski kažun, primjer ruralne arhitekture u suhozidu Foto: S. Marić

prepoznatljivi image i program (kao što je danas Grožnjan poznat kao "stari grad s glazbenom mladeži").

Pri tome se zalažem da se kod uređenja takvih cjelina, lokaliteta, sela i dijelova naselja primijeni princip revitalizacije kako suvremenog, tako i tradicijskog načina života, stanovanja i gospodarenja barem u dijelu obnovljenog prostora, kako bi takav prostor zaživio, a ne predstavljao samo "mrtve kulise". Takva nastojanja za organiziranjem živog muzeja postoje i u pojedinim svjetskim primjerima, gdje velik priljev posjetitelja i financijskih sredstava omogućuje kvalitetnu interpretaciju i uređenje tradicijski građenih kuća na način da ih se dijelom iznutra prilagodi suvremenim zahtjevima i potrebama, dok se u nekim objektima može imitirati ili inscenirati jedno prošlo stanje, određeni način življenja i gospodarenja.

Uz već navedene neke takve primjere iz Engleske, spomenut ću jedan dobar primjer iz susjedne slovenske Istre, gdje je ostvarena ideja o muzeju na otvorenom na lokalitetu starih solana kraj Pirana, koje više nisu bile u upotrebi. "Sečoveljske soline" - muzej je koji koristi preostatke tradicijskog naslijeđa i kroz njih posjetiteljima govori o načinu dobivanja soli na tradicijski način. Također se pri obilasku solana mogu upoznati i sa životinjskim svijetom, posebno bogatim svijetom ptica, te rijetkih vrsta biljaka. Obilaskom muzeja stječe se pregled povijesnih događanja s ovog područja, te svijest o potrebi očuvanja i njegovanja ovih vrijednosti. Ujedno se i prikuplja sol na stari način. Takva svestrana ponuda Muzeja

solinarstva temelji se na spoznajnom, poučnom i iskustvenom doživljavanju dijela prošlog vremena, koje je mnogima nepoznato i strano, a nekima potiče nostalgicne uspomene. Muzej je dio većeg kompleksa etnološkog rezervata koji čini jedan regionalni ili zavičajni park, s višeslojnim kulturnim i prirodnim sadržajima, koji su se tu povijesno razvijali stoljećima. Kroz nabrojene pojedine europske i domaće primjere nastojala sam ovim radom zaokružiti moja promišljanja i saznanja o temi muzeja na otvorenom, pri čemu podrazumijevam različite oblike alternativnih muzeja, također zavičajnih ili regionalnih parkova, tema-parkova i ostalih zaštićenih područja u kojima se kroz različite interpretativne mogućnosti objašnjava značenje i ukazuje na važnost pojedinih sadržaja prirodne okoline i kulturnog naslijeđa, što neminovno utječe i na pitanje zaštite, revitalizacije i korištenja tih sadržaja i prostora.

Literatura:

1. Materijali. *IVth Global Congress on Heritage Interpretation*, Barcelona, Spain, 1995.
2. Riviere, Georges, H. *The ecomuseum - an evolutive definition*. Museum, Vol. XXXVII, 4, UNESCO, Paris, France, 1985.
3. Visitors, Welcome. *English Heritage*. CEI, Manchester Polytechnic, England, 1988.
4. Koželj, Zvezdana. Problematika stanja in varovanja ljudskega stavbarstva v državi Sloveniji, "Glasnik SED-a", 3-4, 1991.
5. Muzej solinarstva. Pomorski muzej 'Sergej Mašera' Piran, Katalog 7, Piran, 1991.
6. Petrić, Ksenija; Mlinar, Ana. Seoska naselja na području nacionalnog parka Plitvička jezera. "Etnologija i arhitektura", DPUH, knj. LI, Zagreb, 1991.
7. Štepinac Fabijanić, T. Održivi razvoj i Zavičajni park Istre, "Tržište", vol. 7-172, Zagreb, 1995.

SUMMARY: “The Open-Air Museum” as an Example of the Protection and Revitalisation of the Cultural and Natural Heritage

Various examples of “ethnic museums”, whose role could be for the most part reduced to ethnographic depictions of traditional life and dwellings of individual ethnic groups, as well as “open-air museums” which are broader institutions involving various interpretational aspects - from presentations of individual historical periods, groups, events (for example, historical battles), to works of art set in natural surroundings (“forma viva”), to “eco-museums” and “eco-trails”, “home-town or regional parks”, and all these have a common basic function in educating people to protect all forms of our heritage.

Abroad, and particularly in Europe, and to a lesser extent in Croatia, these “open-air museums” are a common and popular way in which visitors learn about selected subjects while touring the locality and the natural surroundings (instructive trails); the culturological content is either presented “in situ” or is brought in from various locations (the “Skansen” type of museum). “Open-air museums” contribute to increasing opportunities for tourism, as well as developing awareness about the value of and the need for the protection of the natural and cultural and historical heritage.